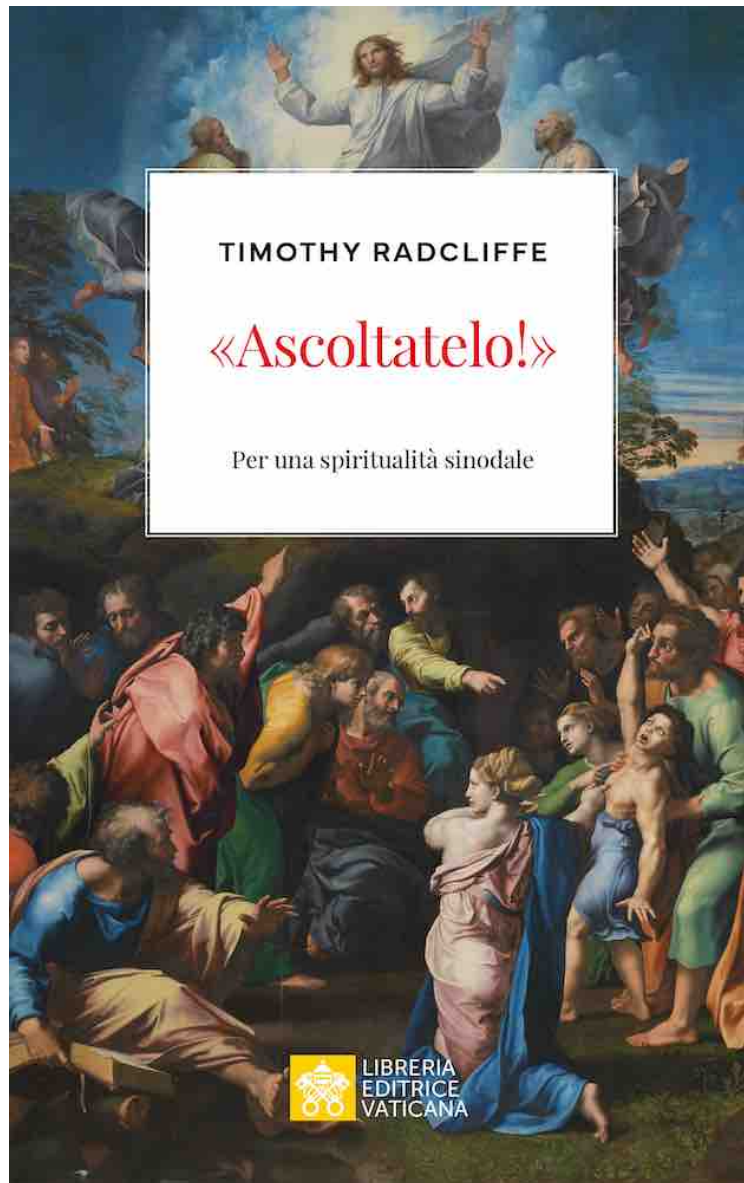

Timothy Radcliffe OP,
Ascoltate! Per una spiritualità sinodale.

Libreria Editrice Vaticana 2024

(ISBN 9788826608570)

Timothy Radcliffe OP,
Kuulame koos. Meditatsioonid sünodaalsuse üle.
(Tõlkinud Anzelika Kytt)

EESSÕNA

Kõik selle raamatu peatükid on valminud väikese kaastööna piiskoppide sinodi XVI korralisele üldkogule, mis võttis teemaks „Sinodaalne kiriku heaks: osadus, osalemine ja misjon“. Laiemalt tuntakse seda kogunemist sinodaalse sinodi nime all.¹ Sinod kestis aastatel 2021 kuni 2024. Seetõttu on kasulik vaadelda selle raamat peatükke pika ja keeruka sinodaalse teekonna kontekstis.

Sinodi nimetamine sinodaalseks suunab pilgu kirikule, kiriku pöördumisele iseendasse. Samas on see inimkonna ajaloo suurim kuulamisülesanne. Paavst Franciscus kutsus üles muutma radikaalselt meie ühist elu kirikuna: alustama sellest, et me kuulame koos, mida Püha Vaim meile räägib ja kuulame üksteist. Miljonid katoliiklased osalesid koguduse, piiskopkonna ja kontinentaalse tasandi kohtumistel ja jagasid sinodi korraldajatega seda, mida nemad olid kuulnud. See on uus viis olla kirik. Me oleme alles selle tee avastamise alguses ja õpime teekonnal olles.

Nende konsultatsioonide eesmärk polnud „dokumentide üllitamine, vaid lootuse horisondi avamine kiriku misjoni täitmiseks“.² See lootus ei kuulu ainult roomakatoliku kirikule, vaid kõigile kristlastele, tegelikult kogu inimkonnale. Paistab, et oleme astumas uude sõja, vägivalla ja vaesuse ajastusse ja elame ähvardava kliimakatastroofi varjus, maailmas, kus noortel on sageli raske tulevikust unistada.

Pika ja keerulise konsultatsiooniprotsessi tulemusena valmis *instrumentum laboris* ehk töödokument, mis oli arutelude aluseks sinodaalse sinodi esimesel assambleel, mis toimus 4. – 29. oktoobril 2023. aastal Roomas. Sellele eelnes oikumeeniline palveteenistus, kuhu olid kutsutud kõikide suuremate kristlike kirikute juhid. Seejärel viidi sinodi liikmed, sealhulgas teiste kirikute delegaadid, bussidega kolmepäevasele retriidile Fraterna Domus konverentsikeskusesse Sacrofanos, mis asub 26 kilomeetrit Roomast põhjas. Paavst Franciscuse palvel mõtiskles ema Maria Ignazia Angelini (O.S.B) igal hommikul ja õhtul päeva piiblitekstide üle ja mina pidasin konverentse. Need kuus konverentsi moodustavadki käesoleva raamatu esimese osa.

¹ Kiriku sinodaalsuse kohta loe aadressilt <https://www.katoliku.ee/index.php/et/uudised/eesti/818-kokkuvote-sinodi-piiskopkondlikust-etapist-eesti-apostellikus-administratuuris>

² Piiskoppide sinodi XVI korraline üldkog, *Instrumentum Laboris* for the First Session (oktoober 2023), p. 3.

4. oktoobril suundusid sajad sinodi liikmed, sealhulgas ilmikud, teiste kirikute delegaadid, piiskopid ja kardinalid, üheskoos – liigutava pildina ühisest oikumeenilisest teekonnast – Püha Peetruse väljakule sinodi ametliku avamise missale, mida pühitses kõrvetava päikese all paavst Franciscus.

Sinodi arutelud jagunesid viide ossa, millest igaüks algas ema Maria Ignazia ja minu meditatsiooniga. Selle raamatu teise osa moodustavadki minu kolm meditatsiooni.

Nende tekstide järel lisasin pärast sinodi istungjärku koostatud mõtiskluse, millele panin pealkirjaks „Edasi!“. Selles ma mõtisklen, kui kaugele oleme jõudnud, millised väljakutsed meid ees ootavad ja kuidas valmistuda sinodi järgmiseks istungjärguks 2024. aasta oktoobris.

Lisa „Vastutus ja kaasvastutus kiriku juhtimises: dominiiklaste näide“ põhineb ettekandel, mille pidasin 2022. aasta aprillis Quebecis Peeter-Pauli seminaris enne seda, kui sain teada, et mind kutsutakse sinodile. Hiljem avaldati see ettekanne kanoonilise õiguse ajakirjas *Studia Canonica*. Minu vendadele tundus naljakas, et ma seal artikli avaldasin, sest minu teadmised kanoonilisest õigusest on peaaegu olematud.

Tänan ema Maria Ignaziat, kellega koos olime sinodi vaimulikud nõuandjad, tema lahkuse ja julgustuse eest meie ühisel teenimisülesandes. Olen tänu võlgu professoritele Massimo Faggiolile, Anna Rowlandsile ja dr Sarah Parvisele nende arukate ja kasulike kommentaaride ja soovitude eest minu retriidikõnede jaoks ning oma vennale jutlustajavendade ordu Łukasz Popkole, Jeruusalemma Ecole Biblique'ist, tema inspireeriva toetuse eest Jumala Sõna kuulamisel. „Kuulake Teda!”

1. KONVERENTS

LOOTUS, KUI LOOTUST POLE

1. oktoober 2023

Kui Püha Isa palus mul see retriit läbi viia, tundsin suurt au, aga ka närvilisust. Olen sügavalt teadlik oma isiklikest piirangutest. Ma olen vana, valge, pärit läänest ja mees! Ma ei tea, mis neist on hullem! Kõik need minu identiteedi aspektid piiravad mu arusaama. Seega palun teilt andestust oma sõnade ebapiisavuse pärast.

Me oleme kõik äärmiselt ebatäiuslikud ja vajame üksteist. Karl Barth kirjutas katoliiklikust „mõlemad“ printsiibist.³ Näiteks toimivad koos pühakiri ja traditsioon, usk ja teod. Väidetavalt olevat ta nimetanud seda „neetud katoliiklik „ja““ ehk „*das verdamnte katholische 'Und'*“. Mis muud, et kui me lähapäevil üksteist kuulame ja eriarvamusele jääme, palvetan, et me ütleksime sagedamini „jaa, jaa“, selle asemel et öelda „ei“. See on sinodaalne lähenemine. Loomulikult on ka „ei“ vahel vajalik.

³ Katoliku kiriku „mõlemad“ printsiip on lähenemine, milles jumalikku tõde ja reaalsust nähakse näiliselt vastandlike, kuid üksteist täiendavate ideede ühendamises (nt usk ja mõistus, Jeesuse inimlik ja jumalik loomus). Seevastu protestantlikud kirikud rõhutavad pigem „ainulisuse“ printsiipi, millega püütakse esile tõsta konkreetseid põhitõdesid nagu *sola fide*, *sola gratia*, *sola Scriptura*, solus Christus (tlk märkus).

Tänase lektiooni teises lugemises ütleb apostel Paulus filiplastele: „*Tehke mu rõõm täielikuks sellega, et te mõtlete ühtmoodi, et teil on sama armastus, et olete üksmeelsed ja ühtviisi mõtlejad*“ (Fl 2:2). Me oleme siia kogunenud, sest me pole oma südames ja mõtetes ühel meelel. Valdav enamus sinodi protsessis osalenutest on olnud rõõmsalt üllatunud. Paljude jaoks on see esimene kord, kui kirik on kutsunud neid rääkima oma usust ja lootusest. Kuid mõned meist kardavad seda teekonda ja seda, mis ootab ees. Mõned loodavad kiriku sügavale muutumisele või et me teeme radikaalseid otsuseid näiteks naiste rolli kohta kirikus. Teised kardavad just neidsamu muutusi ja neil on hirm, et need viivad ainult lõhenemiseni ja isegi skismani. Mõned teist eelistaksid siin üldse mitte viibida. Üks piiskop ütles mulle, et ta palvetas, et teda siia ei valitaks. Tema palvet võeti kuulda! Te võite olla nagu see poeg tänases evangeeliumi lugemises, kes alguses ei taha viinamäele minna, kuid läheb siiski!

Evangeeliumites kuuleme otsustavatel hetkedel korduvalt sõnu: „Ärge kartke!“ Apostel Johannes ütleb meile: „*Täiuslik armastus ajab kartuse välja*“ (1Jh 4:18). Alustagem siis palvega, et Issand vabastaks meie südame hirmust. Mõne jaoks peitub hirm muutuste ees, teistel on hirm, et midagi ei muutu. Kuid „ainus, mida peame kartma, on hirm ise“.⁴

Loomulikult on meil kõigil hirme, kuid Aquino Thomas õpetas, et julgus tähendab keeldumist hirmu orjusest. Olgem alati tundlikud teiste hirmude suhtes, eriti nende inimeste hirmude suhtes, kellega me ei nõustu. Nagu Aabraham, „*kes läks välja, teadmata, kuhu ta läheb*“ (Hb 11:8). Aga kui me vabastame oma südame hirmust, on see midagi imelist, mida me ei suuda ettegi kujutada.

Käesoleval retriidil juhindume mõtisklusest Issanda kirkastamise üle. See juhtus ühel retriidil, mille Jeesus korraldas oma lähimatele jüngritele enne kiriku ajaloo esimest sinodit, kui nad alustasid koos (*syn-hodos*) teekonda Jeruusalemma poole. See koolitus oli vajalik, sest nad kartsid eelseisvat teekonda, mille pidid koos läbima. Seni olid nad rännanud Iisraeli põhjaosas, aga Filippuse Kaisareas tunnistas Peetrus Jeesuse Messiaks. Seepeale kutsub Jeesus nad endaga kaasa Jeruusalemma, kus Ta peab kannatama ja surema, aga Ta tõuseb surnuist üles. Jüngrid ei suuda seda mõtet vastu võtta. Peetrus püüab Jeesust takistada. Jeesus nimetab teda „saatanaks“, „vaenlaseks“. Väike kogukond on veelgi enam halvatud. Seepärast viib Jeesus nad mäele. Kuulakem, mida Markuse evangeelium sellest sündmusest kirjutab.

„*Ja kuue päeva pärast võttis Jeesus kaasa Peetruse ja Jaakobuse ja Johannese ning viis nad omaette kõrgele mäele. Ja teda muudeti nende ees, ta rõivad hakkasid erevalgena hiilgama, selliseks ei suuda ükski maapealne vanutaja neid valgendada. Ja Eelija koos Moosesega näitas ennast neile, ja need kõnelesid Jeesusega. Peetrus vastas ning ütles: „Rabi, siin on meil hea olla, teeme kolm lehtmaja: sinule ühe ja Moosesele ühe ja Eelijale ühe.” Ta ju ei teadnud, mida öelda, sest neid valdas suur hirm. Ja tekkis pilv, mis neid varjas, ja pilvest kostis hääl: „See on mu armas Poeg, teda kuulake!” Ja järsku, kui nad ringi vaatasid, ei näinud nad enam kedagi muud kui Jeesust üksi endi juures.“ (Mk 9:2–8).*

See sündmus annab neile julgust ja lootust asuda oma teekonnale. Teekond ei lähe alati libedalt. Kohe pärast seda ei õnnestu neil vabastada noormeest kurjast vaimust. Nad vaidlevad selle üle,

⁴ Franklin D. Roosevelt, First Inaugural Address, 4. märts 1933.

kes neist on suurim. Nad saavad Issandast valesti aru. Aga nad on teel, kandes endas habrast lootust.

Seega valmistume ka meie oma sinodiks, viibides retriidil, kus õpime jüngrite kombel Issandat kuulama. Kui me kolme päeva pärast teeles asume, oleme sageli nagu need jüngrid, kes üksteist valesti mõistavad ja isegi tülitsevad. Aga Issand juhib meid edasi, kiriku surma ja ülestõusmise poole. Palugem Issandalt ka lootust: lootust, et see sinod viib kiriku uuenemiseni, mitte lõhenemiseni; lootust, et me saame üksteisega vendade ja õdedena lähedasemaks. See on meie lootus mitte ainult katoliku kiriku, vaid kõigi meie ristitud vendade ja õdede jaoks. Inimesed räägivad „oikumeenilisest talvest“. Meie loodame oikumeenilist kevadet.

Samuti koguneme lootuses inimkonna pärast. Tulevik näib sünge. Ökoloogiline katastroof ähvardab hävitada meie kodu. Sel suvel laastasid maailma metsatulekahjud ja üleujutused. Väikesaared hakkavad vee alla vajuma. Teedel on miljonid inimesed, kes põgenevad vaesuse ja vägivalla eest. Sajad on siit mitte kaugel asuvasse Vahemerre uppunud. Paljud inimesed ei taha sünnitada lapsi maailma, mis näib olevat hukule määratud. Hiinas kannavad noored T-särke kirjaga „Meie olema viimane põlvkond“. Kogunegem siis inimkonna, eriti noorte lootuse nimel.

Ma ei tea, kui palju lapsevanemaid meie sinodil viibib, aga ma tänan teid, et väärtustate meie tulevikku. Pärast rasket aega Lõuna-Sudaanis, Kongo piiril, lendasin tagasi Suurbritanniasse lapse kõrval, kes kaheksa tundi lakkamatult karjus. Mul on häbi tunnistada, et mind valdasid mõrvarlikud mõtted! Aga mis on veel imelisem preesterlik teenimine, kui laste kasvatamine ja püüd avada nende meeled ja südamed elu töötusele. Lapsevanemad ja õpetajad on lootuse saadikud.

Niisiis, me koguneme lootuses kiriku ja inimkonna pärast. Kuid siin on üks probleem: meil on vastuolulised lootused! Kuidas me siis saame koos loota? Antud küsimuses oleme nagu jüngrid. Jaakobuse ja Johannese ema lootis, et tema pojad istuvad auhiilguses Issanda vasakul ja paremal käel ning tõrjuvad kõrvale Peetruse. Isegi Jeesuse lähimate „sõprade“ ringis on rivaalitsemist. Juudas lootis ilmselt mässule, mis ajaks roomlased välja. Mõned neist arvatavasti lihtsalt lootsid, et nad jäävad ellu. Kuid nad kõndisid koos edasi. Seega, milline ühine lootus meil saab olla?

Viimasel õhtusöömaajal said nad lootuse, mis ületas kõik, mida nad suutsid ette kujutada: Kristuse ihu ja vere, uue lepingu ja igavese elu. Selle armulauas sisalduva lootuse valguses pidid kõik nende vastandlikud lootused tunduma tühised, välja arvatud Juudasele, kes sattus meeleheitmesse. Seda nimetas apostel Paulus lootuseks, kui lootus näib lootusetu (Rm 4:18) – lootuseks, mis ületab kõik meie lootused.

Ka meie oleme jüngritena kogunenud siia pühale õhtusöömaajale, mitte istungisaali poliitilisele debatile, kus võisteldakse võidu nimel. Meie lootus on armulaud. Taipasin selle tähendust esimest korda 1993. aastal Rwandas, kui rahutused alles algasid. Meil oli plaan külastada oma dominiiklastest õdesid põhjas, kuid Belgia suursaadik palus meil koju jääda. Riik oli leekides. Kuid mina olin noor ja mõtlematu. Nüüd olen vana ja mõtlematu! Sel päeval nägime kohutavaid asju: haiglapalati täis väikseid lapsi, kes olid miinide ja pommide tõttu kaotanud oma jäsemed. Üks laps oli ilma jäänud oma jalgadest, käest ja silmast. Tema isa istus nuttes lapse kõrval. Läksin põõsastikku nutma, saatjateks kaks last, kes mõlemad hüppasid ühel jalal.

Me läksime oma õdede juurde, aga mida ma oskasin öelda? Sellise mõttetu vägivalla ees pole lihtsalt sõnu. Siis meenusid mulle Issanda sõnad: „Tehke seda minu mälestuseks.“ Meile on

antud midagi, mida me saame teha. Jeesuse viimasel õhtusöömajal näis, et tulevikku pole. Ees paistis ootavat ainult läbikukkumine, kannatus ja surm. Ja sel kõige süngemal hetkel tegi Jeesus maailma ajaloo kõike lootusrikkama žesti: „See on minu ihu, mis teie eest antakse. See on minu veri, mis teie eest valatakse.” See on lootus, mis kutsub meid ületama kõik lõhed.

Üks minu vendadest läks Ida-Ukraina pühitsema missat sealt lahkuvate õdede heaks. Kõik oli pakitud. Pateeniks said nad pakkuda vaid punast plasttaldrikut. Ta kirjutas: „Nii näitas Jumal meile, et Ta on meiega. „Te istute keldris, niiskuse ja hallituse sees, aga mina olen teiega – punasel laste taldrikul ja mitte kuldse pateenil.““⁵ See on selle sinodaalse teekonna lootus, mis sisaldub armulauas. Issand on meiega.

Armulauas sisalduv lootus tugineb sellele, mis on väljapoole meie kujutlusvõimet. Johannese ilmutuse raamatust loeme: „*Ennäe: suur rahvahulk, keda ükski ei suutnud loendada, kõigist paganahõimudest ja suguharudest ja rahvastest ja keeltest seisis trooni ees ning Talle ees, valged rüüd üll ja palmioksad käes. Nad hüüdsid suure häälega: „Pääste on meie Jumalal, kes istub Troonil, ja Talle!“*“ (Ilm 7:9–10). See on lootus, mida jüngrid nägid Muutmise mäel kirkastunud Issandas. See muudab meie lootuste vahelise konflikti tühiseks, peaaegu absurdseks. Kui oleme tõeliselt teel kuningriiki, on siis vahet, kas oleme niinimetatud traditsionalistide või progressiivsete poolel? Isegi dominiiklaste ja jesuiitide vahelised erimeelsused muutuvad tähtsusetuks! Seega kuulakem Teda, laskugem mäest alla ja jätkakem enesekindlalt teekonda. Suurimad annid tulevad neilt, kellega me ei nõustu, kui me julgeme neid vaid kuulata.

Oma sinodi teekonnal võime hakata muretsema, kas me üldse midagi saavutame. Meedia jõuab tõenäoliselt otsusele, et see kõik oli ajaraisk, tühipaljad sõnad. Nad jälgivad ainult seda, kas mõnes aktuaalses küsimuses tehti julgeid otsuseid. Ent ka jüngrid esimese sinodi ajal Jeruusalemma poole minnes ei paistnud midagi saavutavat. Nad isegi püüdsid takistada pimeda Bartimeuse tervendamist. Nad tundusid kasutud. Kui Jeesuse ümber kogunes tohutu näljane rahvahulk, küsisid jüngrid Issandalt: „*Kuidas võib keegi siin kõrbes nende kõhud täis süüa?*“ Jeesus küsis neilt, mis neil on ja neil oli ainult seitse leiba ja mõned kalad (Mk 8:1–10). Seda on rohkem kui küllalt. Kui me anname sellel sinodil heldelt kõik, mis meil on, on seda piisavalt. Lõikuse Issand hoolitseb selle eest.

Meie prioraadi kõrval Bagdadis asub erinevatest uskudest hüljatud lastele mõeldud lastekodu, mida peavad ema Teresa õed. Ma ei unusta kunagi umbes kaheksa-aastast väikest Nurat, kes sündis ilma käte ja jalgadeta ning toitis väikemaid lapsi, hoides lusikat oma suus. Võib küsida, mis mõte on väikestel heategudel sõjatsoonis? Kas need üldse muudavad midagi? Kas need pole ainult plaastrid mädaneval ihul? Me teeme väikseid heategusid ja jätame lõikuse Issanda hooleks õnnistada neid viljadega, mida Ta ise soovib anda. Täna on Lisieux' püha Thérèse mälestuspäev. Ta sündis 150 aastat tagasi. Ta kutsub meid järgima „väikest teed“, mis viib kuningriiki. Ta ütles: „Pidage meeles, et Jumala silmis pole miski väike.“

Auschwitzis sai Itaalia juut Primo Levi Lorenzo⁶ käest iga päev tükikese leiab. Levi kirjutas: „Ma usun, et just tänu Lorenzole olen ma täna elus; ja mitte niivõrd tänu tema ainelisele abile,

⁵ Jaroslaw Krawiec (OP, Ukraina vikaar), Kiri ordule, tuhkapäeval 2023.

⁶ Lorenzo Perrone (1904–1952) oli itaallasest müürsepp, kes Auschwitzis müüri ehitades sõbrunes juudist keemiku ja kirjaniku Primo Leviga (1919–1987) ja jagas temaga oma toitu ja riideid. Perrone suri pärast sõda tuberkuloosi, kuid tema nimi on Yad Vashemi memoriaalis Õiglaste hulgas (tlk märkus).

vaid seetõttu, et ta oma kohaloleku, loomuliku ja lihtsa headusega tuletas mulle pidevalt meelde, et väljaspool meie maailma on endiselt olemas maailm, miski või keegi, kes on ikka veel puhas ja eluterve, mitte rikutud ega metsik ... midagi, mida on raske määratleda, väike headuse lootuskiir, mille nimel tasus ellu jääda. Tänu Lorenzole õnnetus mul mitte unustada, et olen inimene“.⁷ Väike leivatükk päästis ta hinge.

Walesi kaitsepühaku püha Davidi viimased sõnad olid järgmised: „Tehke lihtsaid asju hästi.“ Loodame, et iga väike tegu, mida me sellel sinodil teeme, kannab nii palju vilja, et me ei suuda seda ettegi kujutada. Viimasel õhtul andis Jeesus end oma jüngeritele: „Ma annan ennast teile.“ Jagagem selle sinodi ajal mitte ainult oma sõnu ja veendumusi, vaid armulauast tuleneva heldusega ka iseennast. Kui avame üksteisele oma südamed, juhtub imelisi asju. Pärast viie tuhande inimese toitmist kogusid jüngrid kokku kõik järgi jäänud leiva- ja kalatükid. Miski ei läinud raisku.

Lõpetuseks. Peetrus püüab veenda Jeesust mitte minema Jeruusalemma, sest sellel pole tema arvates mingit mõtet. Absurdne on sinna minna, et lasta ennast ära tappa. Meeleheide ei ole pessimism. See on hirm, et millelgi pole enam mõtet. Lootus ei ole optimism, vaid kindlus, et kõik meie läbielamised, kogu meie kaos ja valu leiavad mingil moel mõtte. Me usume, nagu kirjutab apostel Paulus, et „*praegu ma tunnetan poolikult, siis aga tunnetan täiesti, nagu minagi olen täiesti tunnetatud*“ (1Kr 13:12).

Mõttetu vägivald hävitab igasuguse mõtte ja tapab meie hinged. Kui San Salvadori peapiiskop püha Oscar Romero külastas Salvadori armee poolt toime pandud veresauna sündmuskohta, leidis ta kraavis lamava väikese poisi surnukeha: „Ta oli kõigest laps; ta lamas kraavi põhjas, nägu ülespoole. Näha oli kuuliauke, löökide jäetud sinikaid, kuivanud verd. Ta silmad olid avatud, justkui küsiks ta oma surma põhjuse järele ega saaks aru“.⁸ Kuid just sel hetkel avastas ta oma elu mõtte ja kutse sellest loobuda. Jah, ta kartis lõpuni välja. Tema elutu keha oli higist läbimärg, kui ta vaatas meest, kes oli tulnud teda tapma. Kuid ta polnud enam hirmu ori.

Loodan, et sellel sinodil vägivalda ei esine! Tõenäoliselt mõtleme siiski tihti kõige selle mõtte üle, aga kui me kuulame Teda ja üksteist, jõuame arusaamiseni edasise osas. See on meie kristlik tunnistus maailmas, mis on sageli kaotanud usu inimelu mõttesse. Väidab ju Shakespeare'i Macbeth, et elu on vaid kui „hullu jutt, täis häält ja kõma, millel tähendust ei ole tepe“.⁹ Kuid üheskoos mõtiskledes ja palvetades kiriku ja maailma ees seisvate oluliste küsimuste üle, anname tunnistust oma lootusest Issandasse, kes annab igale inimesele mõtte.

Iga kristlik kool on tunnistus meie lootusest „*valguses, mis paistab pimeduses, ja pimedus ei ole seda omaks võtnud*“ (Jh 1:5). Dominiiklased asutasid Bagdadis akadeemia juhtmõttega: „Siin ei ole ükski küsimus keelatud.“ Sõjapiirkonna keskmes annab kool tunnistust meie lootusest, et mõttetule vägivald ei jää viimane sõna. Süüria linn Homs on mõttetu vägivald poolt peaaegu täielikult hävitatud. Kuid sealsete varemete vahelt me leidsime katoliku kooli. Hollandi jesuiit Franz van der Lugt keeldus surmaähvardustest hoolimata lahkumast. Ta lasti aias istudes maha. Aga me leidsime vana Egiptuse jesuiidi, kes ikka veel õpetas. Ta õpetas järgmist põlvkonda lapsi, et nad jätkaksid oma elu mõtestamist. Selline näeb välja lootus.

⁷ Primo Levi, *The Events of the Summer*, in *Survival in Auschwitz*. New York: Touchstone, 1996, lk 121-122.

⁸ Scott Wright, *Oscar Romero and the Communion of the Saints*. New York: Orbis, 2009, lk 37.

⁹ William Shakespeare, *Macbeth*, 5. vaatus, 5. stseen.

Niisiis, mu vennad ja õed, meid võivad lahutada erinevad lootused. Aga kui me kuulame Issandat ja üksteist, püüdes mõista Tema tahet kiriku ja maailma jaoks, siis ühendab meid lootus, mis ületab meie erimeelsused, ja meid puudutab Tema, kes püha Augustinuse meelest on „kaunidus, nii muistne ja nii uus“. „Ma maitsesin Sind ja nüüd nälgin ja janunen; Sa puudutasid mind ja ma süttisin igatsusest Sinu rahu järele“.¹⁰ Järgmisel konverentsil vaatleme teist viisi, kuidas võime olla lõhestatud: meie arusaama sellest, milline kodu on kirik.

¹⁰ Aurelius Augustinus, Pihtimused. Tallinn: Logos, 2007, 10. raamat, XVII.